

[Odcizená práce]

Vycházeli jsme z předpokladů politické ekonomie. Přijali jsme její řeč a její zákony. Předpokládali jsme soukromé vlastnictví, oddělení práce, kapitálu a půdy, stejně jako mzdy, zisku z kapitálu a pozemkové renty i dělby práce, konkurenci, pojem směnné hodnoty atd. Z politické ekonomie samé, jejími vlastními slovy jsme ukázali, že z dělníka se stává pouhé zboží, a to zboží nejubožejší, že dělníkova bída je nepřímo úměrná moci a velikosti toho, co dělník vyrobí, že nutným důsledkem konkurence je akumulace kapitálu v rukou malého počtu lidí, tedy obnovení monopolu v hroznější podobě, že konečně mizí rozdíl mezi kapitalistou a pozemkovým rentiérem stejně jako mezi rolníkem a dělníkem v manufaktuře a že se celá společnost musí rozpadnout na dvě třídy, na třídu *vlastníků* a vlastnictví zbavených *dělníků*.

Politická ekonomie vychází z faktu soukromého vlastnictví. Nevysvětluje nám je. *Materiální* proces soukromého vlastnictví, jakým toto vlastnictví ve skutečnosti prochází, shrnuje ekonomie v povšechné, abstraktní vzorce, které pak pro ni mají platnost *zákonů*. *Nechápe* tyto zákony, tj. nedovozuje, jak pramení z podstaty soukromého vlastnictví. Politická ekonomie nás nijak nepoučuje o tom, proč existuje oddělení práce a kapitálu, kapitálu a půdy. Určuje-li například vztah mezi mzdou a ziskem z kapitálu, je pro ni posledním důvodem zájem kapitalistů; tj. předpokládá to, co by měla vyložit. Zrovna tak to všude dopadá s konkurencí. Je vykládána vnějšími okolnostmi. Nakolik jsou tyto vnější, zdánlivě nahodilé okolnosti jen výrazem nutného vývoje, o tom se z ekonomie nepoučíme. Viděli jsme, že i sama směna se jí jeví jako nahodilý fakt. Jediná kola, která ekonom uvádí do pohybu, jsou *hrabivost* a *válka mezi hrabivci, konkurence*.

Právě proto, že politická ekonomie nechápe souvislost pohybu, bylo možné, že například proti učení o monopolu mohlo vyvstat učení o konkurenci, proti učení o korporaci učení o svobodě živností, proti učení o velkém pozemkovém vlastnictví učení o dělení pozemkového majetku, neboť konkurence, svoboda živností, dělení pozemkového majetku byly vykládány a chápány jen jako nahodilé, záměrné, násilné, nikoli jako nutné, nevyhnutelné, přirozené důsledky monopolu, korporace a feudálního vlastnictví.

Nyní je tedy třeba, abychom pochopili podstatnou souvislost mezi soukromým vlastnictvím, hrabivostí, oddělením práce, kapitálu a pozemkového vlastnictví, směny a konkurence, hodnoty a znehodnocení lidí, monopolu a konkurence atd., souvislost mezi vším tímto odcizením a *peněžním* systémem.

Nevracejme se zpátky do nějakého vybájeného prvotního stavu, jak to dělá ekonom, když chce vykládat. Takový prvotní stav nic nevysvětlí. Ekonom tím pouze odsunuje otázku do jakési šeré, mlhavé dálavy. Formou faktu, události předpokládá to, co má dovodit, totiž nutný vztah mezi dvěma věcmi, například mezi dělbou práce a směnou. Tak vysvětluje teologie původ zla prvotním hříchem, tj. ekonom formou dějin předpokládá jako fakt to, co má vysvětlit.

My vycházíme z ekonomického, *současného* faktu.

Dělník chudne tím víc, čím větší bohatství produkuje, čím více moci a rozsahu přibývá tomu, co vyrobí. Dělník se stává tím levnějším zbožím, čím více zboží vytváří. *Zhodnocováním* světa věcí roste přímo úměrně *znehodnocování* světa lidí. Práce neprodukuje jen zboží; produkuje sebe samu a dělníka jakožto *zboží*, a to v poměru, v jakém vůbec produkuje zboží.

Tento fakt nevyjadřuje nic víc než toto: předmět, který práce produkuje, její produkt, se proti ní staví jako nějaká *cizí bytost*, jako *moc nezávislá* na výrobcí. Produkt práce je práce, která se v nějakém předmětu fixuje, zvětčuje se v něm, je to *zpředmětnění* práce. Uskutečněním práce je její zpředmětnění. Toto uskutečnění práce se v ekonomickém stavu jeví jako *odskutečnění* dělníka, zpředmětnění jako *ztráta a poroba předmětu*, osvojení jako *odcizení*, jako *zvnějšnění*.

Uskutečnění práce se jeví jako odskutečnění natolik, že je dělník odskutečňován až k smrti hladem. Zpředmětnění se jeví jako ztráta předmětu natolik, že je dělník okrádán o nejnütnější předměty, nejen o nejnütnější předměty života, nýbrž i o nejnütnější pracovní předměty. Ba i sama práce se stává předmětem, kterého se dělník může zmocnit jen s krajním úsilím a s velmi nepravidelnými přestávkami. Osvojení předmětu se jeví jako odcizení natolik, že čím více předmětů dělník vyrábí, tím méně jich může mít a tím víc upadá do područí svého produktu, kapitálu.

V určení, že se dělník k *produktu své práce* staví jako k *cizímu* předmětu, tkví všechny tyto důsledky. Neboť po tomto předpokladu je jasné: Čím víc se dělník zdokonaluje ve své práci, tím mocnějším se stává cizí, předmětný svět, který si proti sobě vytváří, tím chudším se stává on sám, jeho vnitřní svět, tím méně mu náleží jako jeho vlastní. Zrovna tak je to v náboženství. Čím víc člověk vkládá do boha, tím méně si sám v sobě ponechává. Dělník vkládá svůj život do předmětu; ale pak už život nepatří jemu, nýbrž předmětu. Čím větší je tedy tato činnost, tím bezpředmětnější je dělník. Co je produktem jeho práce, není on sám. Čím větší je tedy tento produkt, tím méně je samým sebou.

Zvnějšnění dělníka v jeho produktu znamená nejen, že se jeho práce stává předmětem, *vnější* existencí, nýbrž že existuje vně něho, nezávisle na něm, jemu samému cizí, a že se vůči němu stává samostatnou mocí, že život, kterým obdařil předmět, se proti němu staví nepřátelsky a cize.

Zkoumejme teď blíže *zpředmětnění*, produkci dělníka, a v ní *odcizení*, *ztrátu* předmětu, jeho produktu.

Dělník nemůže nic vytvořit bez *přírody*, bez *smyslového vnějšího světa*. Příroda, tento svět, to je látka, na níž se uskutečňuje jeho práce, v níž je činná, z níž a s jejíž pomocí produkuje.

Ale tak jako příroda poskytuje práci *prostředky k životu*, ve smyslu, že práce nemůže *žít* bez předmětů, na nichž je vykonávána, tak na druhé straně poskytuje *životní prostředky* i v užším smyslu, totiž *prostředky fyzické obživy dělníka* samého.

Čím víc si tedy dělník svou prací *osvojuje* vnější svět, smyslovou přírodu, tím víc se připravuje o *životní prostředky* po dvou stránkách, jednak tím, že vnější smyslový svět víc a víc přestává být předmětem náležícím jeho práci, *životním prostředkem* jeho práce; za druhé tím, že tento svět víc a víc přestává být *životním prostředkem* v bezprostředním smyslu, prostředkem pro dělníkovu fyzickou obživu.

Dělník se tedy stává otrokem svého předmětu po těchto dvou stránkách, jednak tím, že udržuje *předmět práce*, tj. že udržuje *práci*, a za druhé tím, že udržuje *prostředky k obživě*. Jednak tedy tím, že může existovat jakožto *dělník*, a za druhé tím, že může existovat jakožto *fyzický subjekt*. Vrcholem této poroby je, že se jako *fyzický subjekt* udržuje už jen jakožto *dělník* a že je dělníkem už jen jakožto *fyzický subjekt*.

(Dělníkovo odcizení v jeho předmětu se podle ekonomických zákonů projevuje tak, že čím víc dělník vyrábí, tím méně může konzumovat, že čím více hodnot vytváří, tím víc ztrácí sám na hodnotě, na důstojnosti, že čím vzhlednější je jeho výrobek, tím je dělník nevzhlednější, že čím civilizovanější je jeho předmět, tím je dělník barbarštvější, že čím mocnější je práce, tím bezmocnějším se stává dělník, že čím se práce stává duchaplnější, tím duchaprázdnějším se stává dělník a tím víc se dostává do područí přírody.)

Politická ekonomie zatajuje odcizení v podstatě práce tím, že nezkoumá bezprostřední vztah mezi dělníkem (prací) a výrobou. Samozřejmě. Práce produkuje pro boháče divy divoucí, ale pro dělníka produkuje nedostatek. Produkuje paláce, ale pro dělníka brlohy. Produkuje krásu, ale dělníka mrzačí. Nahrazuje práci stroji, ale část dělníků zatlačuje zpátky k barbarské práci a z ostatních dělá stroje. Produkuje ducha, ale pro dělníka produkuje slabomyslnost, kretenismus.

Bezprostřední vztah práce k jejím produktům je vztah dělníka k předmětům jeho výroby. Vztah majetného k předmětům výroby a k výrobě samé je jen důsledek tohoto prvního vztahu. A jeho potvrzení. Později se budeme zabývat touto druhou stránkou.

Ptáme-li se tedy: Jaký je podstatný vztah práce, ptáme se, jaký je *dělníkův* vztah k výrobě.

Dosud jsme zkoumali odcizení, zvnějšnění dělníka jen po jedné stránce, totiž jeho *vztah k produktům jeho práce*. Ale odcizení se projevuje nejen ve výsledku, nýbrž *v aktu výroby*, v rámci *produktivní činnosti* samé. Jak by bylo možné, aby se dělník stavěl cize vůči produktu své činnosti, kdyby se sám sobě neodcizoval v aktu výroby samé? Vždyť produkt je jen resumé činnosti, výroby. Je-li tedy produktem práce zvnějšnění, pak výroba sama musí být činným zvnějšněním, zvnějšněním činnosti, činností zvnějšnění. V odcizení předmětu práce se jen shrnuje odcizení, zvnějšnění v činnosti práce samé.

A v čem záleží zvnějšnění práce?

Předně v tom, že práce je pro dělníka *vnější*, tj. nepatří k jeho podstatě, že tedy svou prací neafirmuje sám sebe, nýbrž se popírá, že mu v ní není dobře, nýbrž je v ní nešťasten, nerozvíjí v ní žádnou svobodnou fyzickou ani duševní energii, nýbrž moří svou tělesnost a ruší svého ducha. Proto se dělník cítí při sobě teprve vně práce, a v práci se cítí vně sebe. Doma je, když nepracuje, a když pracuje, není doma. Jeho práce není tedy dobrovolná, nýbrž vynucená, je to *nucená práce*. Není tedy uspokojením nějaké potřeby, nýbrž je jen *prostředkem* k uspokojování potřeb mimo ni. Její cizota se v čisté podobě projevuje tím, že jakmile tu není žádný fyzický ani jakýkoli jiný nátlak, utíká se před ní jako před morem. Vnější práce, práce, ve které se člověk zvnějšňuje, je práce sebeobětování, trýznění. Konečně se vnějškovost práce pro dělníka jeví v tom, že není jeho, nýbrž někoho jiného, že mu nepatří, že v ní nenáleží sobě, nýbrž někomu jinému. Tak jako v náboženství vlastní činnost lidské fantazie, lidského mozku a lidského srdce působí na individuum nezávisle na něm, tj. jako nějaká cizí, božská nebo ďábelská činnost, tak ani dělníkova činnost není jeho vlastní činností. Náleží někomu jinému, dělník v ní ztrácí sebe sama.

Z toho tedy plyne závěr, že člověk (dělník) si připadá svobodně činný už jen ve svých zvířecích funkcích, v jídle, pití a plození, nanejvýš ještě v bydlení, strojení atd., a ve všech lidských funkcích se cítí už jen jako zvíře. Zvířecí se stává lidským a lidské zvířecím.

Jídlo, pití a plození atd. jsou sice také vpravdě lidské funkce. Ale v abstrakci, která je odlučuje od ostatního okruhu lidské činnosti a dělá z nich poslední a samojediné konečné účely, jsou zvířecí.

Zkoumali jsme akt odcizení praktické lidské činnosti, práci, po dvou stránkách. 1) Dělníkův vztah k *produktu práce* jakožto cizímu předmětu, který má nad ním moc. Tento vztah je zároveň vztahem k vnějšímu smyslovému světu, k přírodním předmětům jakožto k nějakému cizímu světu, stojícímu nepřátelsky proti němu. 2) Vztah práce k *aktu výroby* v rámci *práce*. Tímto vztahem je dělníkův vztah k jeho vlastní činnosti jako k činnosti cizí, jemu nenáležící, činnost jako trápení, síla jako nemožnost, plození jako kastrace. *Vlastní* dělníková fyzická a duševní energie, jeho osobní život — neboť co je život než činnost — jako činnost obrácená proti němu samému, na něm nezávislá, nenáležící mu. *Sebeodcizení*, jako předtím odcizení *věci*.

Je ještě třeba, abychom z obou předchozích určení vyvodili třetí určení *odcizené práce*.

Člověk je rodová bytost, nejen tím, že prakticky i teoreticky činí svým předmětem rod, jak svůj vlastní, tak i rod ostatních věcí, nýbrž — a to je jen jiný výraz pro touž věc — nýbrž i tím, že se sám k sobě staví jako k přítomnému, živému rodu, tím, že se k sobě staví jako k *univerzální*, a proto svobodné bytosti.

Rodový život, u člověka i u zvířete, záleží fyzicky za prvé v tom, že člověk (tak jako zvíře) žije z neorganické přírody, a čím je člověk univerzálnější než zvíře, tím univerzálnější je oblast neorganické přírody, z které žije. Tak jako rostliny, zvířata, kamení, vzduch, světlo atd. tvoří teoreticky část lidského vědomí, jednak jako předměty přírodní vědy, jednak jako předměty umění — jeho duchovní neorganickou přírodu, prostředky jeho duchovního života, které teprve musí upravit, aby je mohl užívat a strávit — tak i prakticky tvoří část lidského života a lidské činnosti. Fyzicky žije člověk jen z těchto produktů přírody, ať už se jeví v podobě potravy, otopu, oděvu, obydlí atd. Univerzálnost člověka se prakticky projevuje právě v univerzálnosti, která z celé přírody dělá své *neorganické* tělo, jednak pokud je 1) bezprostředním prostředkem k životu, jednak pokud je 2) hmotou, předmětem a nástrojem jeho životní činnosti. Příroda je *neorganickým tělem* člověka, totiž příroda, pokud není sama lidským tělem. Člověk *žije* z přírody znamená: příroda je jeho *tělem*, s nímž musí zůstat spjat ustavičným procesem, aby nezemřel. Že fyzický a duševní život člověka souvisí s přírodou, nemá jiný smysl, než že příroda souvisí sama se sebou, neboť člověk je část přírody.

Tím, že odcizená práce odcizuje člověku 1) přírodu, 2) jeho samého, jeho vlastní činnou funkci, jeho životní činnost, odcizuje člověku *rod*; proměňuje mu *rodový život* v prostředek jeho individuálního života. Za prvé odcizuje rodový život a individuální život, a za druhé proměňuje individuální život v jeho abstrakci v účel rodového života, rovněž v jeho abstraktní a odcizené podobě.

Neboť za prvé se člověku práce, *životní činnost*, sám *produktivní život* jeví jen jako *prostředek* k uspokojení nějaké potřeby, potřeby zachování fyzické existence. Ale produktivní život je rodový život. Je to život plodící život. Ve způsobu životní činnosti spočívá celý ráz určité species, její rodový charakter, a svobodná vědomá činnost je rodový charakter člověka. Život sám se jeví jen jako *prostředek k životu*.

Zvíře je bezprostředně totožné se svou životní činností. Neliší se od ní. Je *touto činností*. Člověk dělá samu svou životní činnost předmětem svého chtění a svého vědomí. Má

vědomou životní činností. Není to určenost, s níž by bezprostředně splýval. Vědomá životní činnost odlišuje člověka bezprostředně od zvířecí životní činnosti. Právě jen díky tomu je rodovou bytostí. Anebo je jen vědomou bytostí, tj. jeho vlastní život je mu předmětem jen proto, že je právě rodovou bytostí. Jen proto je jeho činnost činností svobodnou. Odcizená práce převrací tento vztah v tom smyslu, že člověk právě proto, že je vědomou bytostí ^[*15], dělá ze své *podstaty* jen prostředek pro svou *existenci*.

Praktickým vytvářením *předmětného světa*, zpracováváním neorganické přírody se člověk osvědčuje jako uvědomělá rodová bytost, tj. jako bytost, která se staví k rodu jako k své vlastní bytosti anebo k sobě jako k rodové bytosti. Zvíře sice také produkuje. Staví si hnízda, obydlí, jako včela, bobr, mravenec atd. Jenže produkuje jen to, co potřebuje bezprostředně pro sebe nebo pro svá mláďata; produkuje jednostranně, kdežto člověk produkuje univerzálně; produkuje jen z donucení bezprostřední fyzické potřeby, kdežto člověk produkuje i bez fyzické potřeby, ba produkuje doopravdy teprve tehdy, když na ní není závislý; zvíře produkuje jen sebe sama, kdežto člověk reprodukuje celou přírodu; produkt zvířete patří bezprostředně k jeho tělu, kdežto člověk se staví svobodně vůči svému produktu. Zvíře tvoří jen podle míry a podle potřeby species, ke které patří, kdežto člověk dovede tvořit podle míry kterékoli species a všude dovede předmět přizpůsobit inherentní míře; proto také člověk tvoří podle zákonů krásy.

Právě ve zpracování předmětného světa se tedy člověk teprve skutečně osvědčuje jako *rodová bytost*. Tato produkce je jeho dělný rodový život. Touto produkcí se příroda jeví jako *jeho dílo* a jeho skutečnost. Předmět práce je tedy *zpředmětněním rodového života člověka*: tím, že se člověk zdvoj násobuje nejen rozumově, jako ve vědomí, nýbrž dělně, skutečně, a že tedy na sebe sama pohlíží ve světě, který sám vytvořil. Proto tím, že odcizená práce připravuje člověka o předmět jeho produkce, připravuje ho o jeho *rodový život*, o jeho skutečnou rodovou předmětnost, a to, v čem má přednost před zvířetem, proměňuje v nedostatek, že je mu odnímáno jeho neorganické tělo, příroda.

Zrovna tak tím, že odcizená práce snižuje jeho vlastní činnost, svobodnou činnost na pouhý prostředek, dělá z rodového života člověka prostředek jeho fyzické existence.

Vědomí, které má člověk o svém rodu, proměňuje se tedy odcizením v tom smyslu, že se mu rodový život stává prostředkem.

Odcizená práce tedy:

3. Z *rodové bytosti člověka*, a to z přírody i z jeho duchovní rodové způsobilosti, dělá bytost člověku *cizí*, prostředek jeho *individuální existence*. Odcizuje člověku jeho vlastní tělo i přírodu mimo něj, i jeho duchovní bytost, jeho *lidskou* podstatu.

4. Bezprostředním důsledkem toho, že je člověk odcizen produktu své práce, své životní činnosti, své rodové bytosti, je *odcizení člověka člověku*. Stojí-li člověk naproti sobě samému, stojí proti němu *druhý* člověk. Co platí o vztahu člověka k jeho práci, k produktu jeho práce a k němu samému, to platí o vztahu člověka k druhému člověku, i k práci a předmětu práce druhého člověka.

Vůbec věta, že člověku je odcizena jeho rodová bytost, znamená, že jeden člověk je odcizen druhému, tak jako je každý z nich odcizen lidské podstatě...

Odcizení člověka, vůbec každý vztah, v němž je člověk vůči sobě, je uskutečněn, vyjádřen teprve ve vztahu, v němž je člověk vůči druhým lidem.

Ve vztahu odcizené práce tedy každý člověk pohlíží na druhého člověka podle měřítka a vztahu, v němž je sám jakožto dělník.

Vyšli jsme z ekonomického faktu, z odcizení dělníka a jeho produkce. Vyslovili jsme pojem tohoto faktu: *odcizenou, zvnějšněnou* práci. Analyzovali jsme tento pojem, tedy jen tento ekonomický fakt.

Podívejme se teď dále, jak se pojem odcizené, zvnějšněné práce musí vyslovit a zpodobnit ve skutečnosti.

Je-li mi produkt práce cizí, staví-li se proti mně jako cizí moc, komu potom patří?

Jestliže mi má vlastní činnost nepatří, je-li činností cizí, vynucenou, komu potom patří?

Nějaké *jiné* bytosti než mně.

Kdo je tato bytost?

Bohové? V prvních dobách se ovšem hlavní produkce, jako například stavba chrámů atd. v Egyptě, Indii, Mexiku, jeví v službě bohům, stejně jako patří produkt bohům.

Jenže sami bohové nikdy nebyli zaměstnavateli. Zrovna tak ani *příroda*. A jaký by to byl také rozpor, aby, čím víc si člověk podrobuje přírodu svou prací, čím víc se zázraky bohů stávají zbytečné zásluhou zázraků průmyslu — aby se měl člověk kvůli těmto mocnostem zříci radosti z produkce a užívání produktu.

Cizí bytost, které patří práce a produkt práce, které práce slouží a která může užívat produktu práce, může být jen sám *člověk*.

Nepatří-li dělníkovi produkt práce, je-li vůči němu jakousi cizí silou, pak je to možné jen tím, že patří nějakému *jinému člověku mimo dělníka*. Je-li mu jeho činnost trýzní, musí být jinému *požitkem* a životní radostí. Ne bohové, ne příroda, jen člověk může být touto cizí silou nad člověkem.

Připomeňme si ještě větu předtím vyslovenou, že vztah člověka k němu samému se mu stává *předmětným, skutečným* teprve jeho vztahem k druhému člověku. Staví-li se tedy k produktu své práce, k své zpředmětněné práci, jako k nějakému *cizímu*, nepřátelskému, mocnému, na něm nezávislému předmětu, pak se k němu staví tak, že nějaký jiný, jemu cizí, nepřátelský, mocný, na něm nezávislý člověk je pánem tohoto předmětu. Staví-li se k své vlastní činnosti jako k činnosti nesvobodné, pak se k ní staví jako k činnosti v službě, pod vládou, nátlakem a jhem jiného člověka.

Každé sebeodcizení člověka sobě a přírodě se projevuje ve vztahu, jaký sobě a přírodě dává vůči jiným, od něho odlišným lidem. Proto se náboženské sebeodcizení nutně projevuje ve vztahu světské osoby ke knězi, anebo také, protože tu jde o intelektuální svět, k prostředníku atd. V praktickém skutečném světě se sebeodcizení může projevovat jen praktickým skutečným vztahem k druhým lidem. Prostředek, kterým dochází k odcizení, je zase jen

praktický prostředek. Odcizenou prací tedy člověk vytváří nejen svůj vztah k předmětu a k aktu výroby jakožto k cizím a nepřátelským mu silám; vytváří i vztah, v jakém jsou jiní lidé k jeho produkci a k jeho produktu, a vztah, v jakém stojí k těmto jiným lidem. Tak jako ze své vlastní produkce dělá své odskutečnění, svůj trest, tak jako ze svého vlastního produktu dělá ztrátu, produkt, který mu nepatří, tak vytváří vládu toho, který neprodukuje, nad produkcí a produktem. Tak jako si odcizuje svou vlastní činnost, tak přičítá někomu cizímu činnost, která není jeho vlastní činností.

Dosud jsme vztah zkoumali jen pokud jde o dělníka, pracujícího, a později jej budeme zkoumat i pokud jde o nepracujícího.

Tedy *odcizenou, zvnějšněnou prací* vytváří dělník vztah člověka cizího práci a stojícího mimo ni, vztah tohoto člověka k této práci. Vztah dělníka k práci vytváří kapitalistův vztah k ní, anebo ať už zaměstnavatele nazveme jakkoli. *Soukromé vlastnictví* je tedy produkt, výsledek, nutný důsledek *zvnějšněné práce*, vnějšího vztahu dělníka k přírodě a k sobě samému.

K *soukromému vlastnictví* tedy docházíme analýzou pojmu *zvnějšněné práce*, tj. *zvnějšněného člověka*, odcizené práce, odcizeného života, *odcizeného člověka*.

Pojem *zvnějšněné práce (zvnějšněného života)* jsme ovšem vytěžili z ekonomie jako závěr z *pohybu soukromého vlastnictví*. Ale při analýze tohoto pojmu se ukazuje, že, jeví-li se soukromé vlastnictví jako základ, jako příčina zvnějšněné práce, je spíše jejím důsledkem, tak jako i bohové jsou *na počátku* ne příčinou, nýbrž účinkem pomatení lidského rozumu. Později se tento vztah zvrací ve vzájemné působení.

Teprve na posledním kulminačním bodu vývoje soukromého vlastnictví vychází zase najevo toto jeho tajemství, že je to totiž za prvé *produkt zvnějšněné práce*, a za druhé že je to *prostředek*, jímž se práce zvnějšňuje, *realizace tohoto zvnějšnění*.

Tento vývoj nám hned osvětluje různé dosud nevyřešené kolize.

1) Politická ekonomie vychází z práce, jako by byla v pravém smyslu duší výroby, a přesto nedává práci nic a soukromému vlastnictví vše. Proudhon z tohoto rozporu usoudil ve prospěch práce a proti soukromému vlastnictví. Chápeme však, že tento zdánlivý rozpor je rozpor *odcizené práce* samé se sebou a že politická ekonomie vyslovila jen zákony odcizené práce.

Proto také chápeme, že *mzda a soukromé vlastnictví* jsou totožné: neboť tam, kde produkt, předmět práce sám odměňuje práci, je mzda jen nutným důsledkem odcizení práce, tak jako se také ostatně ve mzdě jeví práce ne jako samoučel, nýbrž jako služebník mzdy. Později to rozvedeme, a nyní už jen vyvodíme některé důsledky.

Násilné zvýšení mzdy (nehledě ke všem ostatním obtížím, nehledě k tomu, že je čímsi nenormálním, bylo by udržitelné zase jen násilně) by tedy nebylo nic než *lepší odměna otroků*, a ani dělník, ani práce by tím nedosáhli svého lidského poslání a důstojnosti.

Ba dokonce i *rovnost mezd*, kterou požaduje Proudhon, proměňuje jen vztah nynějšího dělníka k jeho práci ve vztah všech lidí k práci. Společnost je pak chápána jako abstraktní kapitalista.

Mzda je bezprostřední důsledek odcizené práce, a odcizená práce je bezprostřední příčina soukromého vlastnictví. S jednou stránkou musí tedy padnout i druhá.

2. Ze vztahu odcizené práce k soukromému vlastnictví dále plyne, že osvobození společnosti od soukromého vlastnictví atd., od poroby, se projevuje *politickou* formou *emancipace* dělníků, ne že by snad šlo jen o jejich emancipaci, nýbrž proto, že v jejich emancipaci je obsažena obecně lidská emancipace, ale ta je v něm obsažena proto, že všechna lidská poroba je zahrnuta v dělníkově vztahu k výrobě a všechny vztahy poroby jsou jen obměny a důsledky tohoto vztahu.

Jako jsme z pojmu *odcizené, zvnějšněné práce* došli analýzou k pojmu *soukromého vlastnictví*, je možno s pomocí těchto dvou činitelů vyložit všechny ekonomické *kategorie*, a v každé kategorii, jako například v čachru, v konkurenci, v kapitálu, v penězích, se shledáme zase jen s *určitým a rozvinutým výrazem* těchto prvních základů.

Ale než budeme zkoumat toto zpodobování, pokusme se ještě vyřešit dvě úlohy.

1) Určit obecnou *podstatu soukromého vlastnictví*, jak vyplynula jakožto výsledek odcizené práce, v jejím vztahu k *opravdu lidskému a společenskému vlastnictví*.

2) Předpokládali jsme *odcizení práce*, její *zvnějšnění* jako fakt, a provedli jsme analýzu tohoto faktu. Nyní se ptáme:

Jak to, že *člověk zvnějšňuje*, odcizuje svou *práci*? Jak je toto odcizení založeno na podstatě lidského vývoje? Hodně jsme už získali pro řešení úkolu tím, že jsme otázku po *původu soukromého vlastnictví proměnili* v otázku, jaký je vztah *zvnějšněné práce* k průběhu vývoje lidstva. Neboť mluví-li se o *soukromém vlastnictví*, myslí se, že jde o nějakou věc vně člověka. Mluví-li se o *práci*, pak jde bezprostředně o člověka. Toto nové kladení otázky je zároveň už i jejím vyřešením.

ad 1. *Obecná podstata soukromého vlastnictví a její vztah k opravdu lidskému vlastnictví.*

Zvnějšněná práce se nám rozpadla ve dvě součásti, které jedna druhou podmiňují anebo jsou různými výrazy jednoho a téhož vztahu, *osvojení* se jeví jako *odcizení*, jako *zvnějšnění*, a *zvnějšnění* jako *osvojení*, *odcizení* jako opravdové *zdomácnění* [Einbürgerung].

Zkoumali jsme jednu stránku, *zvnějšněnou práci* vzhledem k *dělníkovi* samému, tj. *vztah zvnějšněné práce* k sobě. Zjistili jsme, že produktem, nutným výsledkem tohoto vztahu je *vlastnický vztah nepracujícího k pracujícímu a k práci*. V *soukromém vlastnictví* jakožto materiálním, souhrnném výrazu zvnějšněné práce jsou zahrnuty oba vztahy, vztah *dělníka k práci a k produktu jeho práce* a k *nepracujícímu* a vztah *nepracujícího k dělníkovi a k produktu jeho práce*.

Viděli jsme, že vzhledem k dělníkovi, který si prací *osvojuje* přírodu, se osvojení jeví jako odcizení, jeho vlastní činnost jako činnost pro někoho jiného a jako činnost někoho jiného, život jako obětování života, produkce předmětu jako ztráta předmětu ve prospěch nějaké cizí síly, nějakého *cizího* člověka, a nyní tedy zkoumejme vztah tohoto práci a dělníkovi *cizího* člověka k dělníkovi, k práci, a k jejímu předmětu.

Nejprve je třeba podotknout, že všechno, co se u dělníka jeví jako *činnost zvnějšňování, odcizování*, jeví se u nepracujícího jako *stav zvnějšnění, odcizení*.

Za druhé to, že *skutečný, praktický postoj* dělníka ve výrobě a k výrobku (jako stav mysli) se u nepracujícího, stojícího proti němu, jeví jako postoj *teoretický*.

Za třetí. Nepracující dělá vůči dělníkovi všechno, co dělník dělá vůči sobě samému, ale nedělá vůči sobě to, co dělá vůči dělníkovi.

Zkoumejme blíže tyto tři vztahy. [\[*16\]](#)